

СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕТАФОРИ У НІМЕЦЬКОМУ МОЛОДІЖНОМУ СОЦІОЛЕКТИ

Олійник Лідія Володимирівна,

викл.

Національний технічний університет України НТУУ "КПІ"

У статті аналізуються моделі метафоричного переосмислення лексичних одиниць німецької молодіжної мови, а також пропонується семантична характеристика синонімічних рядів субстантивної та дієслівної метафори.

Ключові слова: метафоричне переосмислення, модель метафоричної подібності, асоціативна подібність переосмислення, синонімічний ряд.

Впродовж останніх десятиліть не вщухає інтерес щодо дослідження мовних підсистем різних соціальних груп. Найактивніша фаза німецькомовних наукових розвідок молодіжного соціолекту припадає на 80-ті – 90-ті роки минулого століття. Як відомо, німецька молодіжна мова, як і інші соціолекти, фіксує постійне оновлення свого лексичного складу, що, безумовно, потребує наукового вивчення та аналізу.

Метафора, як зазначають у своїх наукових студіях германісти, є одним із ключових способів утворення нових значень слів німецького молодіжного соціолекту [Коломієць 2000, Матарикіна 2005, Юшкова 2002, Чистяков 2009]. Спробу аналізу метафоричних трансформацій за моделлю подібності представлено у роботі Л. Юшкової в рамках дослідження структурно-семантичних особливостей німецької молодіжної лексики, яка виділяє 4 основних види, що, на думку дослідниці, є найбільш поширеними у німецькому молодіжному соціолекті. Д. Чистяков та Є. Коломієць у своїх дослідженнях оперують термінами семантичної класифікації метафори, проте аналізують лише семантику лексичних одиниць молодіжного соціолекту.

Метою даної наукової розвідки є аналіз моделей подібності метафоричного переосмислення як одного із ключових прийомів поповнення німецького молодіжного лексикону, класифікація даного переосмислення за формами подібності, а також характеристика синонімічних рядів субстантивної та дієслівної метафори, їх джерел поповнення.

Об'єктом дослідження є метафоричні моделі як основа метафоричної трансформації значення лексичних одиниць німецької мови при їх входженні до підсистеми молодіжного соціолекту, а також семантична характеристика іменників та дієслів-метафор.

Предмет аналізу – лексичні одиниці молодіжної мови, утворені шляхом метафоричного переосмислення іменників та дієслів німецької загальнонаціональної мови.

Прагнення до експресивності, влучності, виразності, призводить до постійного оновлення молодіжного лексикону, та є рушійною силою так званої "надлишковості" молодіжного мовлення, тобто створення значної кількості синонімів. "Акт метафоричної творчості лежить в основі багатьох семантичних процесів – розвитку синонімічних засобів, виникненні нових значень та їх відтінків, створенні полісемії, розвитку системи термінології та емоційно-експресивної лексики" [Арутюнова 1999, 374]. Значення метафори, як механізму семантичної деривації, що базується

ся на тих семантичних ознаках лексеми, що уможливають застосування цього механізму по відношенню до нових предметів чи явищ дійсності, Я. Анроутзополос окреслює наступним чином:

1) метод метафоричної синонімії надає можливість утворення синонімів та розширення синонімічних рядів;

2) утворення та оновлення різних лексико-семантичних полів (Wortfelder) зумовлено метафоричним переосмисленням;

3) певні метафоричні концепти є дієвими у багатьох лексиконах [Андротзополос 1998, 398–399].

Метафора у молодіжній мові являє собою, здебільшого, дифузне явище за способом утворення. "Особливість (...) жаргонної метафори полягає у тому, що обидва її функціональні різновиди – номінація та характеристика – проявляють експресивність та оцінність" [Хімік 2000, 1, 129].

Досліджуючи роль метафори у молодіжній мові, не можливо залишити поза увагою трансформуючий компонент, який Г. М. Скляревська позначає як "символ метафори" та визначає як "елемент семантики, що складається або з однієї семи або із сукупності сем, який у вихідному номінативному значенні відноситься до сфери конотації, а у метафоричному значенні входить до денотативного змісту в ролі ядерної (диференціальної) семи та служить основою смислових перетворень" [Скляревська 1998, 47]. Завдяки символу метафори відбувається, власне, сам процес метафоризації.

Однак, варто зауважити, що не завжди можна встановити ознаку подібності метафоричного переосмислення згідно традиційної класифікації. Даний факт можна пояснити тим, що в більшості випадків основою переосмислення можуть бути емоційні враження (перенос за асоціаціями). Д. Н. Шмельов зазначає: "Ознаки, що об'єднують відповідні значення (прямі та переносні) це не елементи власного значення слова, а стійкі асоціації, пов'язані із уявленням про явище, яке позначає слово" [Шмельов 1973, 193]. У лінгвістичній літературі зазначається, що найчастіше в тлумаченні прямого та переносного значення лексеми майже неможливо віднайти спільні семи або семантичні нятяки на зв'язок вихідного та похідного значень. Часто подібність, що слугує основою метафоричної трансформації, у молодіжній мові існує лише в уяві самих молодих людей, що можна пояснити їх своєрідним світобаченням та світосприйняттям. Про інтуїтивність подібності Н. Д. Арутюнова пише: "У практиці життя образне мислення надто суттєве. Людина здатна не тільки ідентифікувати окремі об'єкти (...), не тільки встановлювати подібність між сферами, що сприймаються різними органами чуття (...), але й досягти спільності між конкретними та абстрактними об'єктами, матерією та духом. Це говорить про те, що людина не стільки відкриває подібність, скільки створює її" [Арутюнова 1990, 8–9]. Традиційне визначення метафори як "переносу за подібністю" "нікуди не веде" [Падучева 2004б, 190], лінгвіст визначає даний феномен як категоріальний (таксономічний) зсув" [Падучева 2004а, 158]. В утворенні асоціацій приймають участь об'єкти, що входять до кола предметно-практичних зв'язків життєдіяльності індиві-

дуума. Це предмети, що оточують людину у повсякденному житті, представники флори та фауни, різні природні явища.

Отже, особливість метафори німецької молодіжної мови полягає у другорядності справжньої подібності порівнюваних об'єктів при її створенні.

У своєму дослідженні опираємось на класифікацію метафоричного переосмислення за асоціативною подібністю, запропоновану В. В. Левицьким [Огуй 2003, 182–183]. Проаналізувавши синонімічні ряди лексем-метафор молодіжної німецької мови на позначення осіб (молодої людини жіночої та чоловічої статі, батьків) та артефактів (грошових одиниць, транспортних засобів), (для аналізу було залучено як іменники-симплекси, так і іменники-композиції, які є особливо поширеними у молодіжній мові), а також дієслівні синонімічні ряди на позначення спілкування між комунікантами, переміщення (їзда, ходіння), заборонених речей (паління, вживання алкоголю), фізичної та розумової діяльності та відносин між представниками протилежної статі, можна стверджувати, що у молодіжному соціолекті результатом метафоричного переносу часто являються характерні найменування осіб за: **внутрішньою ознакою** – "батьки" – *Kalkstein, Fossilien, Dinos, Mastodons*; "гроши" – *Fett, Holz*; "молода людина чоловічої статі" – *Schnitzel, Bock, Scheich*; або **зовнішньою ознакою** – "батьки" – *Alten*; "їти" – *wackeln, stoppeln, abschwirren, anschleifen*; "вживати спиртні напої" – *sich abfüllen, sich einen reinsaugen, sich beschlauchen*; "автомобіль" – *Schlachtschiff, Riesenorgel, Viereckrakete, Rasenmäher, Schuhkarton, Kiste, Karre*.

Часто зазначені ознаки є уявними, що можна вважати закономірним, оскільки метафора у більшості випадків містить влучну та яскраву характеристику особи. Значно рідше метафоричні трансформації відбуваються на основі подібності **характеризуючої функції**: "батьки" – *Ernährer, Erzeugerfraktion, Kohlenbeschaffner, Nahrungsbeschaffner, Finanziers, Regierung*, "автомобіль" – *Miezenkutsche*; невеликою групою представлено **перехід від конкретного до абстрактного, від зовнішнього, тілесного до внутрішнього, інтелектуального** – *peilen, fressen, packen, ticken, löffeln, ziehen, bohren, polen* – "розуміти"; **вживання власних імен як загальних** – *Bettie, Bunny, Uschi, Loli, Umberta, Käthe, Chuck Norris, Larry, Steffen, Bernd* – причому власні імена, переважно, запозичені із англомовних кінофільмів.

Отже, результати дослідження свідчать про домінування зовнішньої асоціативної ознаки як основи метафоричного переосмислення слів молодіжної мови (близько 70 %), на другому місці – метафоричний перенос на основі внутрішньої асоціативної ознаки – 10 %, інші 10 % припадають за результатами дослідження на метафоричне переосмислення лексем на основі характеризуючої функції, ще інші 10 % – подібність характеризуючої функції та вживання власних імен як загальних. Дані дослідження підтверджують домінуючу роль зовнішньої ознаки в процесі семантичної деривації, що було відзначено Л. Юшковою [Юшкова 2002]. Метафоричні переноси відбуваються на індивідуальних асоціаціях внутрішньої та зовнішньої подібності предметів, процесів, властивостей, явищ з опорою на норми кодифікованої літературної мови.

Як свідчать наведені приклади, у молодіжному соціолекті результатом метафоричного переносу часто являються характерні найменування осіб за зовнішньою

або внутрішньою ознакою, часто уявною, що є закономірним, оскільки метафора в більшості випадків містить влучну та яскраву характеристику особи.

Слід зазначити, що лексичні одиниці молодіжного соціолекту можна розділити на три великі групи: "людина та її фізіологічні потреби", "людина та соціальне оточення", а також "предметний світ людини". Субстантивна метафора німецького молодіжного соціолекту становить найбільшу за кількістю частину метафоричних переосмислень. Зазначені метафори вкрай рідко називають явища чи дії, що не мають номінації у літературній мові. Оцінність та емоційність значення субстантивних метафор найповніше, на нашу думку, проявляється у номінації осіб. Характер такої оцінки може коливатись у залежності від ситуації – від жартівливо-іронічної до різко негативної – *Luxusdampfer, Maus, Mieze, Junggemüse, Brosche, Sahnetorte, Praline, Kirschblüte, Filet, Flamme, Zookrähe, Eule, Schachtel, Schraube, Kaktus, Schrankkoffer, Minipanzer; Schnitzel, Pickelhering, Bär*. Інколи одна і та ж лексема може виражати як негативну, так і позитивну оцінку: *Keule* – "приваблива дівчина" та "дівчина, що жахливо себе поводить"; *Gecko* – "дотепна молода людина", "стиляга"; *Tussi* – "приваблива молода дівчина", "розумово обмежена жінка". Дане явище енантіосемії (одночасне поєднання антонімічних значень в одній лексемі) є характерним для німецького соціолекту, проте більшою мірою характерне для прикметників: *krass* – "погано"; "чудово".

Основою найменувань молоді дівчини можуть слугувати самі різноманітні ознаки, які, на думку носіїв соціолекту, виражають ступінь подібності основного та допоміжного суб'єктів порівняння. Найбільш продуктивною у даній ЛСГ є зооморфна метафора (25 лексеми). Модулем порівняння можуть виступати візуальні, кінетичні характеристики, манера поведінки або система асоціацій, пов'язаних із поведінкою тих чи інших тварин. Друга за частотністю модель переносу у даній ЛСГ "артефакт – людина" – 18 лексем, номінація, переважно із негативною оцінкою, хоча порівняння із продуктами харчування, а саме солодощами *Torte, Sahneschnitte, Sahnetorte, Praline*, несе іронічну оцінку. Фітонімічна метафора представлена у номінації молоді дівчини лише кількома лексемами – *Lilie, Tulpe, Rose, Kirschblüte*, а мотивація переносу має асоціативний характер.

Відношення до молодого чоловіка у німецькій молодіжній мові відбувається здебільшого на основі його зовнішності, а також споживацького характеру – він отримує оцінку з точки зору своєї фінансової спроможності. Поєднання привабливої зовнішності, спортивної статури та можливості гарно одягатися проявляється у номінації особи з точки зору її зовнішніх даних – *Brett, Schnitzel, Schmacko, Dandy, Brutalo*. Зооморфна метафора у найменуванні молоді людини представлена значно меншою кількістю лексем, та стосується переважно зовнішності людини (сила або непривабливість) – *Hecht, Gecko, Fisch, Bock, Pickelhering, Bär*.

В основі номінації батьків мотивуючими є наступні ознаки "приналежність до минулого" – *Alten, Kalkstein, Fossilien*, "застарілий, віджилий" – *Dinos, Mastodons, Mumien*, "ті, що заробляють та забезпечують грошима та харчуванням" – *Finanziers, Kohlenbeschaffner, Ernährer, Nahrungsbeschaffner*, "ті, що керують" – *Generalstab*,

Parlamente, Regierung. І лише актуалізація останньої семи вказує на більш високе положення батьків по відношенню до дітей. Проте актуалізація інших сем не є вираженням зневажливого відношення до батьків, а скоріше жартівливо-іронічним.

Отже, як показують приклади, духовні та моральні якості не знаходять свого відображення у молодіжному соціолекті, оцінюється лише зовнішність, поведінка та характеризуючі якості.

Більшість лексем, що були досліджені у ході даної роботи свідчать про те, що основним типом переносу значення є зовнішня ознака, причому асоціативного характеру, а сама трансформація значення відбувається на основі іменників із конкретним значенням. Джерелом метафори виступають артефакти, рослини, тварини.

Дієслівна метафора – другий за кількістю лексико-граматичний склад молодіжної мови. Основа такої трансформації – суб'єктно-об'єктні відношення дієслівної лексики та різні семантичні зв'язки [Арутюнова 1978, 1999; Розіна 2002, 2004]. Приклади метафоричних перейменувань свідчать, що найчастіше для даної трансформації використовуються дієслова, семантична структура яких вказує на об'єкт та суб'єкт дії, або спосіб, характер дії, тобто дієслова із конкретним, дескриптивним значенням. Джерело метафоризації дієслівної лексики – здебільшого лексеми, що характеризують конкретні об'єкти реальної дійсності, а також дієслова, що вказують у своїй семантичній структурі на інтенсивність та швидкість процесу або напрямку: "важко працювати" – *reinhämmern, schmieden, ranklotzen, hauen*, "йти, покидати певне місце перебування" – *verdampfen, abschwirren*, "їздити" – *heizen, hämmern*, "їсти" – *einpfeifen, reihauen, reintun, reinschieben*.

Для багатьох дієслів-метафор характерна дифузність значення, що проявляється значно сильніше ніж у іменників-метафор. Дану тенденцію можна пояснити тим, що основним компонентом у семантиці стає характеристика суб'єкта (рідше об'єкта) дії, або самого процесу, а процесуальність виражається загальною для дієслів певної ЛСГ гіперсемою – *abdrücken* – "цілуватися" та "давати комусь гроші, платити"; *bohren* – "працювати", "розуміти", "їхати"; *keulen* – "працювати", "вживати спиртні напої".

Так, процеси метафоричного переосмислення, що позначають прийняття спиртних напоїв виражаються дієсловами, що здебільшого вказують на переміщення об'єкта в середину у результаті інтенсивного впливу на нього – *sich einen reinsaugen, tanken, sich beschlauchen, einheizen, reinpfeifen*, розпивання сприймається як дія, що вимагає певних зусиль – *sich zuballern, sich bedröhnen, keulen*, зв'язок асоціативного типу виникає із заповненою посудиною, як ознака занадто надмірного вживання алкоголю – *sich volllaufen lassen, sich abfühlen, sich zumachen*.

Дієслова-метафори на позначення сну вказують на сон як горизонтальне положення у просторі – *abflachen*, а також на різні звуки, які, як відомо, можуть супроводжувати даний процес: *knacken, sägen*.

Дієслова-метафори на позначення мовленнєвої діяльності слід розглядати, враховуючи фізичну сторону процесу, що зумовлено характером образного зв'язку із джерелом метафоризації. Даний аспект передається, в основному, за допомогою

дієслів, що позначають різні звукові прояви, як натяк на беззмістовність того, що повідомляється, оскільки звукові сигнали, що виражають зазначені нижче дієслова, не несуть якої-небудь інформації: *plätschern, raffeln, schnurren, klicken, rasseln, blubbern, schwirren, dröhnen*. Інша група дієслів також включає характеристику змістовної та комунікативної сторони мовлення, такі дієслова зберігають експресивність за рахунок негативної оцінки поведінки суб'єкта або негативного емоційного впливу отриманої інформації – *schnurren, schnattern, blöcken, keckern, wiehern*. Звуки, що продукують тварини, для людини є несуттєвими та незрозумілими, отже, позначаючи мовлення комунікативного партнера даними дієсловами, автор висловлює свою оцінку інформативності та важливості почутого. На беззмістовність та неважливість повідомлення вказують дієслова, що позначають не для всіх зрозумілу розмову дітей – *babbeln*, а також намагання дітей щось сказати, не вмючи цього робити, у такому разі вони лише – *sabbern*. Третя група дієслів синонімічного ряду на позначення комунікативного процесу представлена дієсловами-метафорами, що вказують на докучливий характер звуків та надто великий об'єм інформації, що проводжують процес – *nudeln, faseln, besamen, salben*.

Аналізуючи метафоричні переосмислення молодіжного соціолекту варто відзначити наступну тенденцію: дієслова та іменники, що є синонімами у загальнонаціональній мові, шляхом переосмислення значення одного із них, при переході до молодіжного соціолекту, теж змінюють своє значення шляхом метафоризації та поповнюють ряди молодіжної мови, проте це явище не носить масового характеру, а представлено окремими прикладами: *Kies – Schotter – Splitt; Kohle – Koks; verdampfen – verdunsten; abzischnen – verdünnisieren*.

Як показує проведений аналіз метафоричних трансформацій, основою зміни семантики слів літературної мови є емоційно-оціночне відношення до певного поняття, що будується, здебільшого, на асоціативних зовнішніх ознаках, а специфіка зумовлена соціальними та психологічними факторами.

Деякі синонімічні ряди демонструють певною мірою системність розвитку метафоричного значення – виділяються парадигми значень, до яких включаються одиниці, утворені за однією метафоричною моделлю.

Отже, метафоричне переосмислення у німецькій молодіжній мові є досить цікавим мовним явищем та потребує подальшого опрацювання, зокрема детальної класифікації.

В статье анализируются модели метафорического переосмысления лексических единиц немецкого молодежного социолекта, предлагается семантическая характеристика синонимических рядов substantive и глагольной метафоры.

Ключевые слова: метафорическое переосмысление, модель метафорического сходства, ассоциативное сходство переосмысления, синонимический ряд.

The article deals with the models of metaphorical transposition of the words within German youth sociolect. The author also comes up with the semantic characteristics of the synonymic units of a substantive and verbal metaphor.

Key words: metaphorical transposition, model of metaphorical similarity, associative similarity of transposition, synonymic unit.

Література:

1. *Арутюнова Н. Д.* Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – 2-е изд., испр. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
2. *Коломиец Е. А.* Словообразовательные тенденции в современном немецком языке молодежи : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Евгений Александрович Коломиец. – Пятигорск, 2000. – 210 с.
3. *Матарыкина Н. Д.* Неологизмы немецкого молодежного сленга на рубеже XX–XXI веков : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Наталья Дмитриевна Матарыкина. – М., 2005. – 214 с.
4. *Огуй О. Д.* Лексикологія німецької мови : навч. пос. для студ. вищих навч. закл. / Олександр Дмитрович Огуй. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 416 с.
5. *Падучева Е. В.* Динамические модели в семантике лексики / Елена Викторовна Падучева. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 608 с.
6. *Падучева Е. В.* Метафора и ее родственники / Е. В. Падучева // Сокровенные смыслы: Слово. Текст. Культура. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – С. 187–204.
7. *Розина Р. И.* Категориальный сдвиг актантов в семантической деривации / Р. И. Розина // Вопр. языкознания. – 2002. – № 2. – С. 3–15.
8. *Розина Р. И.* Глаголы с объектом "человек" / Р. И. Розина // Сокровенные смыслы: Слово. Текст. Культура. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – С. 224–234.
9. *Склярёвская Г. Н.* Метафора в системе языка / Галина Николаевна Склярёвская. – СПб. : Наука, 1993. – 150 с.
10. *Химик В. В.* Поэтика низького, или просторечие как культурный феномен / Василий Васильевич Химик. – СПб. : Филол. Факультет СПбГУ, 2000. – 272 с.
11. *Чистяков Д. В.* Жаргонизмы как явление вторичной номинации: на материале современного немецкого языка : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Дмитрий Вячеславович Чистяков. – М., 2009. – 205 с.
12. *Шмелев Д. Н.* Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка) / Дмитрий Николаевич Шмелев. – М. : Наука, 1973. – 278 с.
13. *Юшкова Л. А.* Структурно-семантические особенности молодежной лексики в Германии : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Людмила Анатольевна Юшкова. – М., 2002. – 227 с.
14. *Androutsopoulos J.* Deutsche Jugendsprache. Untersuchungen zu ihren Strukturen und Funktionen / Jannis K. Androutsopoulos. – Frankfurt a/M. ; Berlin ; Bern ; New York ; Paris ; Wien : Peter Lang Verlag, 1998. – 684 S.